

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2021 Vol. 4

**www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2021 Vol. 4

www.navoiy-uni.uz
www.goldenscripts.navoiy-uni.uz

BOSH MUHARRIR	
Shuhrat Sirojiddinov	
 BOSH MUHARRIR	
O'RINBOSARI	
Karomat Mullaxo'jayeva (o'zbek)	
Qosimjon Ma'murov (ingliz)	
 MAS'UL KOTIB	
Ozoda Tojiboyeva	
 TAHRIR HAY'ATI	
Zaynobiddin Abdirashidov	
Karl Rayxl (Germaniya)	
Seyhan Tanju (Turkiya)	
Kamol Abdulla (Ozarbayjon)	
Vahit Turk (Turkiya)	
Isa Xabibeyli (Ozarbayjon)	
Benedek Peri (Vengriya)	
Teymur Kerimli (Ozarbayjon)	
Eunkyung Oh (Koreya)	
Mark Toutant (AQSh)	
Boqijon To'xliyev	
Qosimjon Sodiqov	
Nurbboy Jabborov	
G'aybulla Boboyorov	
Vali Savash (Turkiya)	
Kimura Satoru (Yaponiya)	
Hamidulla Dadaboyev	
Aftondil Erkinov	
Rashid Zohidov	
Baxtiyor Abdushukurov	
Almaz Ulvi (Ozarbayjon)	
Dilnavoz Yusupova	
Qo'ldosh Pardayev	
Elchin Ibrohimov (Ozarbayjon)	
Nodirbek Jo'raqo'ziyev	

MUNDARIJA	
 MATNSHUNOSLIK	
Oysara Madaliyeva	
“Turkiya kutubxonalaridagi Navoiy qo'lyozmalari” katalogi va uning ilmiy qimmat	4
 Orzigul Hamroyeva	
Abu Zakariyyo (Al-Xatib) at-Tabriziyning “Al-kafif il-aruz va al-qavofiy” (Aruz va qofiyaga oid kifoya) asarida aruz va qofiya tadqiqi	20
 Jasurbek Mahmudov	
Manbalarda futuvvat talqini	34
 Alisher Mahmudov	
Olmon adabiyotida salib yurishlariga oid tarixiy bitiklar (G.E.Lessing asarlari misolida)	46
 ADABIYOTSHUNOSLIK	
Yulduz Abdulhakimova	
Navoiy va Fuzuliy dostonlarining kompozitsion qurilishi	76
 Fayzulla Iskandarov	
Me'roj na'tlarda qorong'u kecha tasviri	92
 Oyjamol Boboqulova	
Rind, rindlik va rind timsoli etimologiyasi xususida	107

EDITOR IN CHIEF	
Shuhrat Sirojiddinov	
DEPUTY EDITOR IN CHIEF	
Karomat Mullakhojaeva (Uzbek)	
Kasimjon Mamurov (English)	
EXECUTIVE SECRETARY	
Ozoda Tojibaeva	
EDITORIAL BOARD	
Zaynabiddin Abdirashidov	
Karl Rechl (Germany)	
Isa Habibeyli (Azerbaijan)	
Benedek Peri (Hungary)	
Teymur Kerimli (Azerbaijan)	
Eunkyung Oh (Korea)	
Mark Toutant (USA)	
Bakijan Tukhliev	
Kasimjan Sadikov	
Nurboy Jabborov	
Gaybullah Babayarov	
Vali Savash (Turkey)	
Onal Kaya (Turkey)	
Kimura Satoru (Japan)	
Vahit Turk (Turkey)	
Seyhan Tanju (Turkey)	
Aftandil Erkinov	
Rashid Zahidov	
Atabek Juraboev	
Bakhtiyar Abdushukurov	
Almaz Ulvi (Azerbaijan)	
Yusupova Dilnavoz	
Kuldosh Pardaev	
Elchin Ibrahimov (Azerbaijan)	
Nodirbek Jurakuziev	

CONTENTS	
TEXTOTOLOGY	
Oysara Madalieva	
Catalog of “Navoi Manuscripts in Turkish Libraries” and its contribution to Navoi studies	4
Orzigul Hamroeva	
A study of rhyme and rhyme in Abu Zakariyya (Al-Khatib) at-Tabrizi's “Al kafi fi-l aruz va-l qavafiy”	20
Jasurbek Mahmudov	
The interpretation of futuvvat in the sources	34
Alisher Mahmudov	
Historical Inscriptions about the Crusade in German Literature (on the example of G.E.Lessing's works)	46
LITERATURE	
Yulduz Abdulhakimova	
Compositional Structure of Navai and Fuzuli's Epic Poems	76
Fayzulla Iskandarov	
Image of a dark night in Miraj nats	92
Oyjamol Bobokulova	
About the etymology of Rind and Rind symbol	107

Rind, rindlik va rind timsoli etimologiyasi xususida

Oyjamol Boboqulova¹

Abstrakt

Maqolada adabiyotshunosligimizda kam oʻrganilgan rind va rindlik masalasi xususida fikr yuritilgan. Rind tabiatini ochib berishda muhim oʻrin tutgan may istilohi ildizlari ilmiy nuqtayi nazardan tahlil etilgan. Rind timsolining etimologiyasi hamda ushbu atamaning timsolga aylanishiga asos boʻlgan omillar xususida mulohazalar bildirilgan. Sharq xalqlari ijtimoiy-madaniy hayotida muayyan oʻrin tutgan rindlikning tasavvufga oid nazariy manbalarda inson maʼnaviy kamolotining muhim belgilarini mujassamlashtirgan faoliyat sifatida eʼtirof etilishi aniqlangan. Rindlikni oʻrganishda tayanch tushunchalardan biri – may istilohidir. Rindona sheʼriyatda may majozan qoʻllangan timsolmi yoki uning moddiy asosi (mayning mast qiluvchi xususiyatlari) bilan aloqadorligi ham saqlanib qolganmi? Rind va rindlik mohiyatini anglashda bu ikki jihat oʻrtasidagi uygʻunlikning oʻrni qanday? Muallifning ushbu masalalar xususidagi fikrlari rind va rindlik haqiqatini ochishga koʻmak beradi.

Kalit soʻzlar: *rind, rindlik, timsol, etimologiya, may, tasavvuf, azal, istiloh.*

Kirish

Islom bagʻrida shakllanib, kamol topgan tasavvuf gʻoyalari insonning azaliy va abadiy Haqiqat – mohiyatga yetish istagi samarasidir. Ana shu haqiqatni, mohiyatni muayyan koʻlamlarda idrok etish va uni fikriy-amaliy faoliyatda ifodalashda jamiyatdagi ayrim guruh vakillari faoliyatining oʻrni bor. Shunday ijtimoiy harakatlardan biri – rindlikdir. Rindlik – tasavvufiy qarashlar keng tarqalgan Sharq oʻlkalarida jamiyatning muayyan vakillari maʼnaviy-axloqiy qarashlari, hayot tarzini tashkil etgan ijtimoiy yoʻldir. Inson maʼnaviy-

¹Boboqulova Oyjamol Saidovna – mustaqil tadqiqotchi, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat oʻzbek tili va adabiyoti universiteti.

E-pochta: oyjamol@gmail.com

ORCID ID: 0000000204540229

Iqtibos uchun: Boboqulova, O.S. 2021. “Rind, rindlik va rind timsoli etimologiyasi xususida”. *Oltin bitiglar 4:* 107-120.

ruhiy kamoloti tasavvufiy mezonlar bilan belgilangan ma'lum davrlarda fikriy-ruhiy taraqqiyot natijasi o'laroq yuzaga kelgan rindlik tasavvufning asos-mohiyatini o'zida aks ettirdi: "Shariat rasm-u qoidalariga rioya qilmaydigan, faqat irfoniy – botiniy ma'rifatni asosiy insoniy fazilat deb biladigan, beparvo, nadomat-u malomat, ta'na va tahqirni pisand qilmaydigan rindi xarobotiy tasavvuf idealiga aylandi..." [Комилов 2009, 290]. Ana shunday rakursda rind va rindlikni o'zbek adabiyotshunosligida o'rganish va talqin etish muhim masalalardan hisoblanadi.

Tasavvufiy manbalarda rindlik

Tasavvufiy manbalarda rindlik tan olinadi va uning mohiyati chuqur talqin etiladi. Xususan, tasavvuf lug'atlarida rindga olam va odamning yetakchi peshvosi darajasida baho berilgan, jumladan, Sayyid Ja'far Sajjodiy lug'atida u: "... Va hech bir yaratilmish jonzotning martabasi uning ulug'vor martabasiga yetisha olmaydi" [Sajjodiy 370 hijr.], - deb ta'riflangan. "Shoh Ne'matulloh esa rind haqida shunday yozadi:

رندان باده نوش که با جام همدمند
واقف ز سر عالم و از حال آدمند
حقند اگر چه خلق نمایند خلق را
بحرند اگر چه در نظر ما چو شبنمند

*[Риндони бода нӯш ки, бо ҷом ҳамдаманд,
Воқиф зи сирри оламу, аз ҳоли одаманд.
Ҳақанд агар чи халқ намоянд халқро
Баҳраманд агарчи дар назари мо чу шабнаманд].*

Mazmuni: *Jom bilan hamdam (do'st, hamroh) bo'lgan boda ichuvchi rindlar olam va odam sirlaridan voqifdirlar. Garchi ko'zimizga ular shabnamdek ko'rinsa-da, aslida, ular dengiz kabi dirlar* [Sajjodiy 370, 425].

O'rta asrlardayoq olam va odam mohiyatining yuqori darajada anglanishi va ana shunday dunyoqarash asosida yuksak bahoga sazovor bo'lish ushbu rindlik harakati – faoliyatida katta hodisa edi. "mutasavviflar va oriflar istilohida rind kalimasi (atamasi – O.B.) shunday kishilarga nisbatan qo'llaniladiki, zohiran zarur bo'lgan barcha narsalarni va jami kasratni (ko'pliklarni – moddiy dunyoga aloqador narsalarni – O.B.) hamda sifatga, imkoniyatga va a'yon (ko'rinib turuvchi narsalar – O.B.)ga oid holatlarni o'zidan uzoqlashtirib, (ruhan) olam va odamning yetakchi peshvosi (ya'ni dunyoning ikir-chikirlaridan etak silkigan darveshnamo inson) darajasi-

ga ko'tariladi [Sajjodiy 370].

Mutasavvif mutafakkir Farididdin Attorning rindlik maqomi haqidagi qarashlari Sajjodiy lug'atida shunday keltiriladi:

عطار گوید:
ای رند شرابخاره امروز
می ده که ز می صفا برآمد
چند آنکه تو شرح جام کردی
گرد تو ز گرد ما برآمد
شکرانه آنکه صوفی امروز
خود را شد و از خدا برآمد
ما صوفی صفه صفاییم
بیخود ز خودیم و با خداییم

[Attor g'uyad:
Эй ринд, шаробхўра имрўз,
Май деҳ, ки зи май сафо бар омад.
Чандонки ту шарҳи ҷом карди,
Гарди ту зи гарди мо бар омад.
Шукронайи онки сўфийи имрўз.
Худро шуд ва аз Худро бар омад.
Мо сўфийи суффаи сафойим,
Бихуд зи худим ва бо Худойим].

Mazmuni: "Ey bugun sharob ichgan rind, may bergilki, maydan soflik hosil bo'ladi. Sen qanchalik jomni sharhlasang-da, shuni bilginki, sening tuprog'ing gardi bizning tuprog'imiz changidan hosil bo'lgan... Bizlar sof suffa ahlidanmiz, o'zimizdan kechganmiz va Xudoga bog'langanmiz)" [Sajjodiy 370, 426].

Rind deb, "istilohda shunday irfon egalariga aytiladiki, ular jami zohiriy narsalarni, ularning sifatlarini o'zidan uzoqlashtiradi" [Dehxudo 1968, 33], Mutlaq Ruh sifatlariga untiladi.

Muallifi noma'lum "Mir'oti ushshoq" lug'atida rindlikka berilgan ta'rifda ham rindga xos xarakterli jihatlar ko'zga tashlanadi: "Rindlik – badan bilan bajariladigan – jismoniy toatlardan kechish va nafsoniy ibodatlarni tark etishdir" [Бертельс 1965, 152]. Bunda ko'ngil tahoratini olib, uning ibodatida qoyim bo'linadi. Bunday ko'ngil kishilarining maqsadlari ikki dunyo saodatidan-da afzal – "ular (rindlar) dil (ko'ngil) xarobotida shuhud (yorning namoyon bo'lishi, ko'ngilda yor aksini jilolantirish) sharobini ichish talabida bo'ladilar" [Бертельс 1965, 152]. Turk olimi Sulaymon Ulutog'ning "Tasavvuf terminlari lug'ati"da keltirilishicha, "Rind – odamlarning u haqidagi gaplariga e'tibor bermasdan, o'z istagicha harakat

qiladigan, o'z holicha yuradigan, ko'ngli ma'rifat bilan bezalgan va qalbi ilmga to'la kishi, rizo martabasiga yetganligi uchun har bir narsaning ilohiy qismatga ko'ra yuzaga kelganini biladigan shuurli va idrokli komil inson. Tafviz (bandaning barcha ishlarini Haqqa havola etishi) va tavakkul ahli zohid va obidlar kabi dinning shakliiy tomoniga e'tibor berib qolmay, mohiyatiga va ichiga ta'sir etishni da'vo qiladigan mutasavvif" [Uludog' 1995, 145]. Rindlik holi ruh yuksakligidan dalolat beradi. U jism (talablari)ni tark etish bosqichlaridan o'tgan, dunyoviy havaslardan uzilgan, shu bois ular uchun qayg'urmaydi. Bu odamlarning (dunyo ahlining) "u haqidagi gaplariga e'tibor bermagan"ligida ko'rinadi. Chunki u – devona, darvesh, o'zlik yukidan qayg'urmaydi.

Tadqiqot-maqola o'zbek adabiyotshunosligida rindlik xusu- sidagi dastlabki ishlardan bo'lganligi bois, unda rind atamasi etimologiyasi hamda uning timsolga aylanish asoslariga e'tibor qaratildi.

Dastlab "sahrodagi hushbo'y hid taratadigan, uncha katta bo'lmagan daraxt" [Husayniy 1905, 290] nomini anglatgan rind so'zi keyinchalik badiiy adabiyotda timsol, obraz ifodasiga aylandi. Atama paydo bo'lishining moddiy asos bilan bog'liqligi ba'zi lug'atlarda qayd etilgan. Rus olimi K. Baranovning turli yillari nashr etilgan lug'atlarida "rind" – runuda so'zidan olingan bo'lib, Najd tog'i yaqinida o'suvchi giyoh", "Najdda o'suvchi o'simlik, lavr" deb keltirilgan [Баранов 1954, 498; 1958, 397]. Shu mazmundagi ta'rifni Ali Akbar Dehxudo "Lug'atnoma"sida ham uchratamiz [Dehxudo 1968, 33]. Unda keltirilishicha, "rind" cho'l zonasida o'suvchi jigarrang tusdagi xushbo'y daraxt turi bo'lib, ba'zi o'rinlarda g'or daraxti deb beriladi. Lug'atga turli manbalardan kiritilgan ma'lumotlarga qaraganda, bu daraxt bargi tol bargidan kattaroq, lekin xurmo daraxti bargidan kichikroq ekanligi aytiladi. Yuqorida keltirganimiz Baranov tomonidan tayyorlangan lug'atda ham rind atamasi lavr – dafna daraxtiga nisbatan qo'llangan. Tarixda "dafna daraxti yaprog'idan qilingan chambarak (shuhrat va g'alaba alomati)" hisoblangan [Абдурахимов 2010, 426].

Demak, yuqoridagilardan ko'rinadiki, rind atamasi dastlab ko'pgina belgilari bilan (yashash joyi, shakli, hidi, barglarining shakli) yaqin o'simliklar nomini anglatgan. Keyinchalik esa bu atama ijtimoiy ahamiyat kasb etib, jamiyatdagi muayyan guruh vakillariga nisbatan qo'llanilgan. "Farhangi Nafisiy"da rindlarga shunday ta'rif berilgan: "Rind ziyrak, hushyor va g'addor-u befarq, hiylaboz va bep-arvo, bodaparast va mayxo'r, yaramas, shar'iy ishlarni johillik bilan

emas, ziyraklik bilan inkor qiladigan odam. U shunday kishiki, zohirini malomatga qo'yadi va botinini salomat saqlaydi" [Қурбон Восеъ 1991, 5].

Shuningdek, yana bir qancha lug'atlarda shunday mazmundagi ta'rif-u izohlar kuzatiladi. Jumladan, "Farhangi buzurgi suxan"-da rind – 1. Mug'ambir, foydasini ko'zlaydigin, axloqiy jihatlariga e'tiborsiz. 2. Loqayd. 3. Yalangoyoq. 4. Irfoniy adabiyotlarda pok, sofdil kishi, chiroyli ko'rinishli, erkin fikrlovchi, haqiqat istovchi" ma'nolarida izohlangan [Anvari 4-jild, 3482].

Doktor Muhammad Muin lug'atida esa: 1. Mug'ambir, hiylagar. 2. Loqayd. 3. O'zini dardi bordek ko'rsatib, aslida, botinan sog'lom kishi" ma'nolarini ifodalagan rind so'zining pahlaviy tiliga mansub ekanligi aytilgan [Muhammad Muin 2-jild, 3482].

Shuningdek, "O'zbek tiliga o'zlashgan forscha so'zlar" lug'atida "rind"ning forscha so'z ekanligi ta'kidlanib, "1. Shariat qoidalariga bo'ysunmaydigan, erkin fikr yurituvchi, ziyrak, hushyor. 2. Ayyor, makkor, hiylagar" ma'nolariga ega ekanligi ta'kidlanadi [Вафои, Аvezметов 2005, 143].

"G'iyos ul -lug'ot"da rind inkor etuvchi deb izohlangan va uning shar'iy amrlarni inkor etishi nodonlikdan emas, balki ziyraklikdandir [Ғиёс ул-луғот 1987 (1), 377], deb tushuntirilgan bo'lsa, "Farhangi zaboni to'jikiy"da "rind" so'zining ziyrak, hushyor, hurfikir, shariat hukmlariga beparvo, mayxo'r, ishratparast ma'nolarini ifodalashi aytilgan [Farhangi zaboni tojikiy 1969, 138].

O'zbek tilining izohli lug'atida "rind" 1) shariat qoidalariga bo'ysunmovchi, erkin fikr yurituvchi, dovyurak; 2) tasavvufda: botinan xudojo'y, taqvodor bo'lsa-da, zohiran mayxo'r, ishratparast bo'lib yashovchi kishi tarzida izohlanadi [O'zbek tilining izohli lug'ati 2007 (3), 386]. "Navoiy asarlari lug'ati"da: "Rind" – 1) aysh-ishratdan o'zini tortmaydtgan, xarobotiy, beg'am, beparvo, salti-suvoy; 2) botir, ahli dildir [Navoiy asarlari lug'ati 1972, 527] tarzida izohlangan. Ayrim lug'atlarda rind atamasining faqat lug'aviy ma'nosi kuzatiladi [Миллер 1953, 249; Таджикская поэзия 1949].

Qayd etilgan lug'atlarda rindga berilgan izohlarning mustarak mazmunga ega ekanligi kuzatiladi. Lekin ta'riflarda muayyan farqlar ham mavjud. Tojik adabiyotshunosi Q. Vose' rindning adabiyotdagi ma'nosini uch jihatga ko'ra farqlaydi:

- 1) lug'aviy ma'no – bebosh, hiylakor, makkor, hushyor, bevafo;
- 2) majoziy ma'no – oqil, dono, hech narsaga bog'lanmagan, qo'rqmas, qonun-qoida va rasmlarga rioya qilmaydigan kishi;
- 3) tasavvufiy-istilohiy ma'no – zohiri malomatli, botini si-

hat-salomat kishi [Vose' 1991, 15].

Atama mazmuni lug'aviy ma'nodan istilohiy ma'noga tomon chuqurlashib, rindlik mohiyatini ifoda etadi. Masalan, rindning "bebosh"ligi uning diniy qoidalar, har qanday rasm-rusumlarga rioya etmaganligida ko'rinsa, "bevafo"ligi dunyo havaslaridan voz kechganligida, unga rag'bat etmaganligida, "beparvo", "beg'am"ligi dunyo ehtiyojlariga muhtoj emasligida, "ziyrag"u "hushyorlig"i botiniy taqvodorligida namoyon bo'ladi.

Rind atamasi timsolga aylanishining moddiy asos (o'simlik va uning barglari) bilan mantiqiy bog'liqligini asoslash mazkur tadqiqot uchun ishda zaruriyat hisoblanmasa-da, atamaning poetik maydonga kirib kelishi – simvol – ramzga aylanishi adabiyotda jo'n hodisa emas. Chunki u tasodifan paydo bo'lmaydi, "...simvollar (ramzlar – O.B.) voqelik qa'ridan tabiiy ravishda va beixtiyor oqib chiqishi lozim, mabodo ijodkor biror-bir g'oyani ifodalash uchun ularni o'ylab topsa, uning o'lik allegoriyadan farqi qolmaydi. Ya'ni konkret mazmunga bog'langan allegoriyadan farqli o'laroq simvol doimiy harakatda – u turfa mazmun qirralarini ochib borave- radi; simvol vositasida ifodalangan fikr sirli miltirab, hamisha o'ziga jalb etib turadi, u inson qalbiga so'z bilan aytgandan ko'ra kuchliroq ta'sir qiladi. ...san'at vakillari uchun simvol – mangulikka ochilgan daricha" [Куронов, Мамажонов, Шералиева 2010, 277] deb qaraladi. Bu esa mohiyatga daxldorlik demakdir. Poetikaning o'zi tiriklikdir. Tiriklik esa abadiyat bilan bog'lanadi. Shuning uchun ham adabiyot – so'z san'ati har bir davrda insoniyat nigohining markazida. Ana shunday hayot maydonida vujudga kelgan timsol asarda ijodkor maqsadi uchun xizmat qiladi.

Rindlarning yetuk ma'naviy dunyosi, olamni rindona tafakkur vositasida idrok etish mumtoz adabiyotda rindona she'riyatning yuzaga kelishiga sabab bo'ldi.

Rindona she'riyat mumtoz adabiyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. U ko'p asrlar davomida Sharq tafakkurining muhim jihatlarini o'zida aks ettirib, mumtoz so'z san'atkorlarining ma'naviy olamini ifoda etgan ulkan she'riyatdir. Bunday she'riyatda rindona olamni poetik lavhalarda aks ettirishga xizmat qiluvchi may, boda, soqiy, jom, mug', mug'bacha, xarobot, but, sanam kabi timsollar halqasi borki, istilohiy ma'noda ularning har biri rind va rindlik haqiqatlarini yoritadi. Xususan, rindning azaliy va doimiy manzili bo'lgan xarobot "Mir'oti ushshoq"da Mutlaq vujud va zotni baxt deb bilish, deya talqin etiladi [Бертельс 1965, 147].

Timsollar orasida rindona she'riyatda eng asosiy, asar ruhini

yuzaga chiqaruvchi, barcha timsollarni harakatga keltiruvchi, rind obrazining poetik qiyofasini belgilovchi, rindona turkum xususiyatlarini shakllantiruvchi asosiy va markaziy timsol – maydir. Rindlikning mohiyati, avvalo, mazkur timsol orqali namoyon bo'ladi. Rindlikni o'rganish, anglash mayni tushunishdan boshlanadi. Chunki may timsol sifatida solik va uning Mabda'sini bog'laydi. Azaliy va abadiy haqiqat yechimini beradi. U moddiylik va ilohiylik chegaralarida yuradi. Shuning uchun uni o'rganishdagi dastlabki va keyingi tushunchalar yechimida tafovut bo'lmaydi. Yana bir e'tiborli tarafi, timsolning moddiy asosi va istilohiy mazmuni o'rtasida uzilish yo'q. Chunki moddiy mayning o'zida ruhiyatga ta'sir etuvchi jihatlar bor. U zamon va makon qobig'ini yorib chiqib, inson ongida transgressiya uchun zamin yaratadi. Uning yordamida insondagi jismdan ilohiylikka yo'l ochiladi. "Sharobning ongni o'zgartirishga qodir bo'lgan mast qiluvchi ichimlik ekanligi uning transgressiv holatlar va hodisalar bilan bog'lanishining asosidir" [Суфиев 2019, 25]. Shu jihatdan u moddiylik va ilohiylik o'rtasida ko'prik vazifasini o'taydi: "Ushbu mast qiluvchi iksir marosimlarning ajralmas qismi bo'lib, marosim davomida jismoniy dunyoni metafizik dunyo bilan birlashtirishga qaratilgan harakatlar amalga oshiriladi..." [Суфиев 2019, 25].

Mayda Haqiqatni inson uchun va u orqali ochishga zamin bor: "Sharobning badiiy, psixologik va farmokologik xususiyatlari hayotda mavjud bo'lgan behalovat yoki qo'rquvga soladigan jihatlarini pasaytirib, muqobil reallikni qurishga va uning ijobiy va bayramona shukuhini kuchaytirishga imkon beradi [Суфиев 2019, 26]. May va uning uning ma'nodoshlari asarning ma'nosida kelganda ichkilikni bildiradi. Lekin suvratga kelganda haqiqat ma'rifati, unga bo'lgan ishq-u muhabbat va uni idrok qilgandagi lazzatni bildiradi. Bu holda may so'zi istiora tarzida qo'llanadi, ya'ni "may" so'zi mazmunan "haqiqat mayi" va "vasl mayi" degan iboralarga teng keladi" [Рустамов 1987, 45].

Tasavvuf lug'atlarida mayga tasvir ifodasida majoziylik darajasi nuqtayi nazardan turlicha ta'rif berilgan. Sayyid Ja'far Sajjodiy lug'atida may "inson vujudi ustidan ishqning butkul g'alabasi" deb izohlangan bo'lsa, boshqa bir manbada "ilohiy tajalliy (yog'du, jilo, nurlar yorishishi)ga aytiladiki, u mashrabning darajasiga qarab yo zotiy, yo sifotiy, fe'liy ta'sirlarni qamrab oluvchi bo'ladi" [Бертельс 1965, 147], deya ta'riflanadi. May mavzusiga bag'ishlangan tadqiqotlarda ham u Haq jamoli yashiringan nur timsoli sifatida keltiriladi [Асадов 2017]. Adabiyotshunos olim N. Komilov mayni "timsolning timsoli" sifatida ko'rsatadi [Комилов 2009, 290]. Chunki tajalliy

yog'dusi ishqqa asosdir. Ishq tushunchasi ilohiylik ifodasi sifatida mayning adabiyotda o'rinlashishini ta'minlagan. Bugungi kunda ada- biyot mayni mutlaq dunyoviy ichimlik ma'nosida tushunishdan yiroqdir. Aslida, mayning timsolga aylanishi avval boshdanoq moddiy va istilohiy ma'nolar o'rtasidagi mantiqiy muvofiqlik bilan belgilanadi. A. Rustamovning ta'kidlashicha, bu mutanosiblikni Abdulrahmon Jomiy "Lavome" asarida dalillar bilan ko'rsatgan [Рустамов 1987]. May mavzusiga doir tadqiqotlarda mayning timsolga aylanishi insonning dunyoga, hayotga, tiriklikka muhabbati mayli ifodasi bilan belgilanishi ta'kidlangan. May orqali vasf etilgan dunyo, tabiat go'zalliklari Yagona vujud go'zalligining zuhuri bo'lib, azaldan inson idrokini o'ziga jalb etgan. Shuningdek, aynan may timsolida vahdat ul-vujud g'oyasi mohiyatini aks ettirgan Asliyatga – O'ziga qaytish sirlari ham yashiringan. Bu sirlar mohiyatiga intilish tasavvufdagi hol bilan bog'liq bo'lib, bu moddiy mayning inson ruhiyati muvozanatiga ta'siriga o'xshaydi. Mana shu o'xshashlik aynan mayning timsolga aylanishiga sabab bo'lgan. Moddiy mayning inson ruhiyatiga, unda mavjud ilohiylikka ta'sir eta olish kuchiga egaligi qadimdan idrok etilgan.

May mavzusini tadqiq etgan M. Asadov arab adabiyotida xamriyat janrining yuzaga kelishida yunon mifologiyasi, ya'ni uzumchilik, may ma'budi, hamda hurfikrlikni, erkni ifoda etuvchi qanotlar homiysi hisoblangan Dionis sharafiga kuylangan madhiyalar ta'sir ko'rsatganini aytadi. Shuningdek, tadqiqotchi sharqshunoslarning fikrlariga tayanib, qadimgi davrlardan boshlab fors-tojik tilida so'zlashuvchi xalqlar orasida uzum va sharobda inson dunyoqarashi, hissiy va fikriy olamini kengaytiruvchi sehrli kuch bor, degan qarash mavjud bo'lganligini aytadi [Asadov 2020].

May vasfining tarixiy ildizlarini muayyan davrga bog'lab o'rganish qiyin, chunki "bu mavzu juda qadim zamonlardan, hali inson hayotning ma'nosini idrok eta boshlagan davrdan boshlab, ya'ni islomdan avval ham mavjud edi" [Zehniy Firuza 1991]. Bu ayni haqiqat. Chunki tasavvuf garchi islomdan keyin yuzaga kelgan bo'lsa-da, insonning azal sirlarini idrok etishi tiynatida bor. "Ilohiy sezgi tirik insonni hech qachon tark etmaydi. Chunki bu sezgi odamning qon-qonida, yaratilishida, fitratida mavjud" [Мелиев 2016, 22].

Tojik adabiyotshunosi Sh. So'fiyev o'zining doktorlik dissertatsiyasida may masalasini o'rganar ekan, inson ongostida Haqiqat sirlari yashiringanligiga ishora qiladi va ushbu fikrlarni keltiradi: "Zamonaviy psixolog Stanislav Grof inson xotirasining ba'zi xususiyatlarini kashf etib, ularning kuchli hissiy-emotsional manbalarga

ega ekanligi haqidagi xulosaga keladi va ularning sun'iy faollashtirilishi insonning tug'ilish va o'lim bilan bog'liq bo'lgan xotirasini tiklaydi" [Суфиев 2019, 33]. Ya'ni har bir inson ongida butun bashar taqdiri azali, azal idroki yotadi. Bu ular haqiqatining birlashishi, aynanligidan dalolat beradi. Mazkur haqiqat Qur'onda asosli eslatiladi: "Parvardigoringiz Odam bolalarining bellaridan (ya'ni, pushti kamarlaridan to Qiyomat Kunigacha dunyoga keladigan barcha) zuriyotlarini olib: "Men Parvardigoringiz emasmanmi?", deb o'zlariga qarshi guvoh qilganida, ular: "Haqiqatan, Sen Parvardigorimizsan, bizlar bunga shohidmiz", deganlarini eslang! (Sizlardan bunday guvohlik – ahd-paymon olishimiz) Qiyomat Kunida: "Bizlar bundan bexabar edik", demasliklaringiz uchundir" [Қуръони карим 2001, 195]. Inson o'zi shohid bo'lgan ana shu ilohiy olam fayzini har bir davrda ruhan idrok etadi, shu bois so'fiy olim Ibn ul-Farid "Biz jonon jamoliga yetmoq uchun ishq sharobini ichib, mast bo'lganimizda uzum hanuz paydo bo'lmagan edi", deya rindona qarashlarning yuzaga kelishini mayning moddiy asosi bilan chegaralaydigan qarashlarga e'tiroz bildiradi. May timsolining ilohiyli va abadiyligi ro'zi azal motivi bilan barqarorlangandir: "May motivlari Xudo va inson o'rtasida doimiy, yangilanadigan aloqani yaratadi. Insonning Xudoga bo'lgan iymoni har safar Xudo tomonidan yaratilgan va U bilan bo'lgan mangu ahd lahzasini eslaganida kuchayadi" [Суфиев 2019, 111].

Bu lahza zamon va makon pardalaridan tashqarida turli simvollar ko'rinishida inson qalbiga quyilib keladi. Shu nuqtayi nazardan, Sh. So'fiyev Eron adabiyoti tarixi misolida may timsoli genezisini o'rganganda moddiy may masalasi butun insoniyatga daxldor ekanligi, uning timsolga aylanishi oldindan belgilanganligini ta'kidlaydi: "U insonga hayotining birinchi qadamlaridanoq hamroh bo'lgan. Shaxsning dunyoviy hayotida sharob hamma joyda mavjud: uning kundalik hayotida; o'ziga xos an'ana va urf-odatlarida. Sharob odamlarning diniy hayotida muhim o'rin tutadi. Sharob markaziy rol o'ynagan Nuh haqidagi semit afsonasi; Odam Atoning Allohning amrini buzishi haqida fitna; Islom haqidagi mangu hukmga daxldor shartnoma – bu syujetlarning barchasi sharobning xalqlar hayotida qanchalik muhimligi haqida so'zlaydi. Insoniyatning butun nopok va muqaddas tarixi mast qiluvchi ichimliklar bilan bog'langan" [Суфиев 2019, 25].

Tasavvuf ta'limotiga ko'ra, "butun olam Olloh nurining zuhurlanishidir" [Асадов 2017, 17]. Ya'ni har bir ashyoda o'sha nur jilvalanadi. Aniqrog'i, har bir yaratilmish shu nur tufayli mavjuddir.

Va muqaddas Qur'on ularning O'ziga qaytajakligidan xabar beradi [Куръони карим 2001, 284-оят]. Ana shu yaratiglar ichida sharaflī zot Inson ham bor. Va ularning tiynatida o'z mabda'siga qaytish ehtiyoji, istagi bor. Bu nur shunchaki idrok etilmaydi, balki ma'naviy-ruhiy qalqish, anglanish – "ruhan yangidan qad rostla"sh [Хаққулов 2020, 5] natijasidir.

May iloh tajalliysi timsoli. U ko'ngil orqali idrok etiladi. Inson ana shu tajalliy vositasida Haq bilan bog'lanadi. Bu ma'naviy-hissiy kamolot bilan bog'liq bo'lib, unga riyozat ortida erishiladi. Haq ana shu tajalliysi bilan O'zi yaratgan mahluqotga yuzlanadi, O'zining borligidan ogoh etadi. Sharq xalqlari tarixida muhim hodisa hisoblangan tasavvuf ta'limoti mayga ana shunday Haqiqat timsolini ifoda etish imkonini berdi. Ilohiy olam sirlari may timsolida pinhon. Abadiyat suviga tenglashtiriluchi bu ichimlik "Mutlaq Haqiqat ilmini bilishga yo'l ochadi" [Chalisova 2011, 126]. Shu bois u adabiyotning ulug'vor timsollari: sham va jonon bilan bir qatorda turadi:

*Sharobu sham'u jonon ayni ma'no,
Ki har suvratda etgay ul tajallo* [Шабустарий 2013, 62].

Tasavvuf adabiyoti Qur'oni Karim mohiyatiga asoslanar ekan, ushbu muqaddas kitobning o'zida may va unga yondosh kalmalar asosiy o'rinlarda rahmoniy ne'mat ma'nosini ifoda etganini ko'ramiz : "Ularning ustlarida yashil ipak va shoyi liboslar bo'lib, ular kumush bilakuzuklar bilan bezangandirlar va Parvardigorlari ularni nihoyatda pokiza sharob bilan sug'organdir" [Куръони карим 2001, 21-оят]. "Ular u joyda (shunday sharob) kosalarini talashib – qo'lma-qo'l qilib ichurlarki, u (sharob)da, (ya'ni uni ichganligi sababli) na behuda sergaplik va na gunoh bo'lar" [Куръони карим 2001]. Shuningdek, Allohning do'sti darajasiga yetganlar uchun ham bunday ne'mat va'da etilgani manbalarda qayd etiladi: "Ey Ahmad, mening huzurimda do'stlarim uchun sharob bor, Qachonki (do'stlarim) buni ichsalar mast bo'ladilar, agar xursand bo'lsalar tavba qiladilar, agar tavba qilsa xalos bo'ladilar, agar xalos bo'lsalar yetadilar, agar yetsalar birlashadilar. Agar birlashsalar ular bilan mening oramda hech qanday farq qolmaydi" [Асадов 2017]. Mazkur hadisda ham sharob kalimasining Allohga do'st darajasiga yetganlar uchun muyassar etiladigan ilohiy fayzning timsoli sifatida qo'llangani ko'rinadi. Yaratganga do'stlik maqomi shunday ulug' darajaki, bu tasavvufda baqo saodati bilan tengdir. Shu jihatdan yuqorida keltirilgan so'zlarni tavhid g'oyasi konsepsiyasi va uning sir-asrorlariga yetmoqlik ifodasi deb tushunish mumkin. Alisher Navoiy ham "Xazoyin ul-maoniy"ning "Fotiha" g'azalida mayni vahdat – tavhid g'oyas-

ini ifoda etuvchi bosh timsol sifatida qo'llaydi:

*Vahdate bo'lg'ay muyassar may bila jom ichrakim,
Jomu may lafzin degan bir ism ila qilg'ay ado*

[Navoiy 1988, 25].

Demak, rind so'fiylikdagi yuksak maqom – komil inson darajasida talqin etiladi. Bu tasavvufga doir manbalarda haqli qayd etilgan. Rind va rindlik mohiyatini anglash insonni Haqqa yaqinlashtiradi, ya'ni Haqni tanish va Unga yetishning bir yo'lidir.

Manbalarda va lug'atlarda rindga berilgan ta'riflar hayotga muvofiqdir. Lekin uning mohiyati timsolining poetik uhdasida ayonlashadi. Chunki ta'riflarda rindga nisbat berilgan sifatlarning salbiy qirralari uning zohiriy (dunyoviy) tomonidan yuzaga kelgan. Rindni yoqlaydigan, uning komil ekanligini asoslaydigan jihat esa istilohiy mazmunda ochiladi. Rind go'yo bir tilsim, Haqiqatini zohirda namoyon etmaydi. Xarakterli tomoni shundaki, zohirini botiniga zid qo'yadi. Bunday ziddiyat unga berilgan ta'riflarda ham kuzatiladi. Lekin adabiyot rindning qadrini baland qo'yadi va uni anglashimiz, kashf etishimizga ko'maklashadi. Chunki Adabiyot – mohiyatni anglash maydonidir.

Xulosa

Rind haqida so'z ketganda, uning shar'iy qoidalarga rioya etmasligi qayd etiladi. Rindni o'rab turgan va u yashayotgan olam aql o'lchamlaridan balandda, Haqning bir-u borligini namoyon etgan ilohiy olam bilan bog'langan. Bu yagona maqsadga olib boradigan yo'llarga, xususan, shar'iy tamoyillarga ham mone'lik qilmaydi, bil'aks xayrixohlik qiladi va uning mohiyatiga yondashadi. Rindni anglashda timsol unsurining o'rni shundaki, rind shar'an inkor etilsada, uning botiniy pokligi timsol "sir"lari bilan muvofiq keladi. Ya'ni timsolning haqiqati rind xususidagi munozarali masalalarni yecha oladi. Simvolga yuklatilgan haqiqatlar rindning mohiyati uning ichki olami bilan belgilanishi lozimligini taqozo etadi.

Timsol o'z taqdirini o'zi belgilaydi. Shuning uchun u badiiy asarda ma'lum o'rinlarda qaror topadi. Shu nuqtayi nazardan rindning timsolga aylanishi ham tasodifiy bo'lmay, u o'ziga yuklatilgan ilohiylik ifodasini yuzaga chiqarishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

- Абдурахимов, М. 2010. *Ўзбекча-русча ва русча ўзбекча луғат*. Тошкент: Akademnashr.
- Асадов, М. 2017. "Яссавий ҳикматларида май мавзуси". *Ўзбек тили ва*

адабиёти 2.

- Баранов, К. 1954, 1958. *Арабско-русский словарь*. Москва.
- Бертельс, Е.Э. 1965. *Суфизм и суфийская литература*. Москва: Наука.
- Вафойи, А., Аvezметов, Ш. 2005. *Ўзбек тилига ўзлашган форсча сўзлар*. Техрон – Тошкент.
- Восеъ, Қурбон. 1991. *Ойини ринди ё маслаки Ҳофиз*. Душанбе: Ирфон.
- Деххудо, А.А. Луғатнома. 1968. Техрон.
- Доктор Анварий. *Фарҳангэ бўзург сўхан*. 4-жилд. Техрон.
- Доктор Муҳаммад Муин. *Фарҳанги форсий*. 2-жилд. Техрон.
- Комилов, Н. *Тасаввуф*. Тошкент: Movarounnahr – O`zbekiston.
- Зеҳний, Ф. 1991. *Жанри соқийнома дар адабиёти форсу тоҷики асрҳои XIII – XV*. Душанбе.
- Мели, Сувон. 2016. “Муножот поэтикасида қиёс”. *Ўзбек тили ва адабиёти* 6.
- Миллер, Б. В. 1953. *Персидско-русский словарь*.
- Навоий, Алишер. 1988. *МАТ*. 20 жилдлик. 3-жилд. Тошкент: Фан.
- Рустамов, А. 1987. *Сўз хусусида сўз*. Тошкент: Адабиёт ва санъат.
- Сажжодий, С. Ж. 1370. *Фарҳанги истилоҳот ва таъбироти ирфоний*. Техрон.
- Суфиев, Ш. 2019. *Вино в персидско-таджикской литературы: эволюция смысла*. Душанбе: Эр – граф.
- Таджикская поэзия*. 1949. Под ред. Брагинский И.С. Москва: Наука.
- Uludog, S. 1995. *Tasavvuf terimleri sozlügü*. Istanbul.
- Фарҳанги забони тоҷикӣ*. 1969. к2 чи. Москва: Советская энциклопедия.
- Чалисова, Н. Ю. 2011. *Вино – великий лекарь. К истории персидского поэтического топоса*. РГУ. 2.
- Шабустарий, М. 2013. *Гулшани роз*. Тошкент: Тамаддун.
- Ўзбек тилининг изоҳли луғати*. 2007. 3-жилд. Тошкент:
- Қуръони Карим*. 2001. Ўзбекча изоҳли таржима. Тошкент полиграфия комбинати.
- Қуронов, Д., Мамажонов, З., Шералиева, М. 2010. *Адабиётшунослик луғати*. Тошкент: Akademnashr.
- Ғиёсиддин, М. 1987. *Ғиёс ул-луғот*. Ҷилди 1. Душанбе: Адаб.
- Ҳаққул, И. 2020. *Соқийнома – ҳаёт ва шодлик манзумаси. Соқийнома: тарих ва поэтика*. Тошкент: Тафаккур.
- Ҳусайний, Муҳиббиддин Абулфайз Муҳаммад Муртазо. 1905. *Тож ул-арус*.

About the etymology of Rind and Rind symbol

Oyjamol Bobokulova¹

Abstract

The article discusses the issue of rind and being rind, which is little studied in our literary studies. The roots of the May Revolution, which played an essential role in revealing the nature of Rind, were analyzed from a scientific point of view. The etymology of the Rind symbol and the factors underlying the transformation of this term into a symbol are discussed. In the theoretical sources of Sufism, meditation, which has a certain place in the socio-cultural life of the peoples of the East, is recognized as an activity embodying important signs of human spiritual maturity. One of the basic concepts in the study of Rindlik is the term "may" (wine). Is the term "may" (wine) a metaphorically used symbol in Rindona poetry or is the connection with its material basis (the intoxicating properties of "may") also preserved? What is the role of harmony between these two aspects in understanding the essence of rind and being rind? The author's thoughts on these issues will help to reveal the truth of rind and being rind.

Key words: *rind, rindlik, symbol, etymology, may, mysticism, azal "eternity", istilah "term".*

References

- Abdurahimov, M. 2010. *O'zbekcha-ruscha va ruscha o'zbekcha lug'at*. Toshkent: Akademnashr.
- Asadov, M. 2017. "Yassaviy hikmatlarida may mavzusi". *O'zbek tili va adabiyoti* 2.
- Baranov, K. 1954, 1958. *Arabsko-russkiy slovar*. Moskva.
- Bertels, Ye.E. 1965. *Sufizm i sufiyskaya literatura*. Moskva: Nauka.
- Vafoiy, A., Avezmetov, Sh. 2005. *O'zbek tiliga o'zlashgan forsha so'zlar*. Tehron – Toshkent.
- Vose', Qurbon. 1991. *Oyini rindi yo maslaki Hofiz*. Dushanbe: Irfon.
- Dexxudo, A.A. *Lug'atnoma*. 1968. Tehron.
- Doktor Anvariyy. *Farhange bo'zurg so'xan*. 4-jild. Tehron.

---

¹ *Oyjamol S. Bobokulova* – independent researcher, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-mail: oyjamol@gmail.com

ORCID ID: 0000000204540229

For citation: Bobokulova, O.S. 2021. "About the etymology of Rind and Rind symbol". *Golden scripts* 4: 107-120.

- Doktor Muhammad Muin. *Farhangi forsiy*. 2-jild. Tehron.
- Komilov, N. *Tasavvuf*. Toshkent: Movarounnahr – “O`zbekiston”.
- Zehniy, F. 1991. *Janri soqiynoma dar adabiyoti forsu to`yiki asrhoi XIII – XV*. Dushanbe.
- Meli, Suvon. 2016. “Munojot poetikasida qiyos”. *O`zbek tili va adabiyoti* 6.
- Miller, B. V. 1953. *Persidsko-russkiy slovar*.
- Navoiy, A. 1988. *MAT*. 20 jildlik. 3-jild. Toshkent: Fan.
- Rustamov, A. 1987. *So`z xususida so`z*. Toshkent: Adabiyot va san`at.
- Sajjodiy, S. J. 1370 hijr. *Farhangi istilohot va ta`biroti irfoniy*. Tehron.
- Sufiev, Sh. 2019. *Vino v persidsko-tadjikskoy literatury: evolyusiya smysla*. Dushanbe: Er – graf.
- Tadjikskaya poeziya*. 1949. Pod red. Braginskiy I.S. Moskva: Nauka.
- Uludog, S. 1995. *Tasavvuf terimleri sozlügü*. Istanbul.
- Farhangi zaboni tochiky*. 1969. k 2 chi. Moskva: Sovetskaya ensiklopediya.
- Chalisova, N. Yu. 2011. *Vino – velikiy lekar*. K istorii persidskogo poeticheskogo toposa. RGU. №2.
- Shabustariy, M. 2013. *Gulshani roz*. Toshkent: Tamaddun.
- O`zbek tilining izohli lug`ati*. 2007. 3-jild. Toshkent:
- Qur`oni Karim. 2001. *O`zbekcha izohli tarjima*. Toshkent poligrafiya kombinati.
- Quronov, D., Mamajonov, Z., Sheralieva, M. 2010. *Adabiyotshunoslik lug`ati*. Toshkent: Akademnashr.
- G`iyosiddin, M. 1987. *G`iyos ul-lug`ot*. 1-jild. Dushanbe: Adab.
- Haqqul, I. 2020. *Soqiynoma – hayot va shodlik manzumasi*. Soqiynoma: tarix va poetika. Toshkent: Tafakkur.
- Husayniy, Muhibbiddin Abulfayz Muhammad Murtazo. 1905. *Toj ul-arus*.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

“Oltin bitiglar – Golden Scripts” jurnali – Sharq adabiyoti va madaniyati, ijtimoiy-ma’naviy hayoti, tilshunoslik va aniq fanlar, dinshunoslik va ilohiyotshunoslikka oid ahamiyatli qo’lyozma manbalar, xalq og’zaki ijodi namunalariga bag’ishlangan ilmiy tadqiqotlar xulosalarini chop etishga mo’ljallangan.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo’lyozmalar yil davomida o’zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, turkiy tillarda topshirilishi mumkin. Agar muallif o’z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr etmoqchi bo’lsa, unda qo’lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etishi kerak.

Qo’lyozmalar MS Word (.doc) formatida (oltinbitiglar@gmail.com) elektron pochta-siga yuborilishi kerak. Iqtiboslar va izohlar bo’yicha MS Word menejerini qo’llash lozim.

Barcha qo’lyozmalar muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma’lumot bilan yuboriladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig’i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o’ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo’lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantirilishi lozim.

Maqola matni 3 000–5 000 so’zdan iborat bo’lishi kerak.

100–150 so’zdan iborat o’zbek va ingliz tillaridagi abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so’zdan kam bo’lmagan kalit so’zlar (o’zbek va ingliz tillarida). Abstrakt maqolaning maqsadi, metodologiyasi va natijalarini qisqacha ifodalashi kerak.

Adabiyotlar ro’yxati 5 sahifadan oshmasligi lozim.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo’lishi mumkin) 1500 so’zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so’ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo’limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to’q bo’yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o’zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tillarda yozilgan bo’lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola sarlavhasidan keyin sahifaning o’ng chetida

muallifning ism-familiyasi yozilib, oxiriga yulduzcha (*) ishorasi qo'yiladi va sahifa pastida muallif haqida quyidagi qisqa ma'lumotlar beriladi: F.I.O., ilmiy daraja va unvon; ish joyi; e-pochta va ORCID ID (raqami).

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – *yotiq*, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satrboshidan, boshqa barcha qatorlari abzasdan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

6.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

7.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011. *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011(b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011(a), 99]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Vohidov, Rahim va Husniddin Eshonqulov. 2006. *O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi*. Toshkent: Adabiyot jamg'armasi nashriyoti.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va Eshonqulov 2006, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Navoiy ijodida Ya'juj-Ma'juj obrazi." *Alisher Navoiy va XXI asr*, Shuhrat Sirojiddinov muharrirligida, 130 – 133. Toshkent: Mashhur-press.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 131]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL.
Foydalanilgan sana.

Adizova, Iqboloy. 2020. *Thinker poetess of the East*. Germany:
Lambert Academic Publishing. <https://www.lap-publishing.com/>. 12.07.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Adizova 2020, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar:
Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek
matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti.
<http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 1987, 19-hujjat]

7.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni:
maqola sahifalari.

Alimuhamedov, Rixsitilla. 2018. "Qadimgi turk-moniy adabiyoti."
Oltin bitiglar 1: 65 – 76.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Alimuhamedov 2018, 70]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Ismoilov, Ilyos. 2020. "Saddi Iskandariy" dostonidagi adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasi xususida." *O'zbekistonda xorijiy tillar* 3: 229 – 235. doi: 10.36078/1596780050.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Ismoilov 2020, 231]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Sobirov, Ergash va Akmal Kenjayev. 2010. "Milliy qadriyat va globallashuv". *New York Times*, 27.02. <http://www.nytimes.com/28/us/28health.html>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sobirov va Kenjayev 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

Ushbu son "Oltin bitiglar" tahririyatida sahifalandi.
Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi 103-uy.
e-mail: goldenscripts@gmail.com
Tel.: +99891 166-31-38
Bosishga 28. 12. 2021-yilda ruxsat etildi
Qog'oz bichimi 70x100 1/16/.
nashriyot bosma tabog'i: 8
Jurnal 2017-yil 26 oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi
tomonidan № 0940 raqami bilan ro'yxatdan o'tgan.
Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi.

"Mashhur-Press" bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma №0440 Adadi 300 dona.
Bosmaxona manzili:100129 Toshkent, Markaz 15, 1-uy. Tel.: +99890 900 75 77,

+99894 659 94 62